

психолошко - педагошки преглед**ПРОЦЕСОТ НА ОДДЕЛУВАЊЕ И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА КАКО ФАКТОР НА РИЗИК ВО ПСИХОСОЦИЈАЛНИОТ РАЗВОЈ НА ЛИЦАТА СО ФИЗИЧКА ПОПРЕЧЕНОСТ***Симона Р. ОЖЕК*

Центар за едукација и рехабилитација на физички хендикепирани деца и младинци
Камник, Словенија

Резиме

Процесот на одделување и индивидуализација е развоен психолошки процес, кој се случува во различни фази од детскиот развој во првите три години од животот. Овие фази ги вклучуваат нормалната аутистичка фаза, нормалната симбиотска фаза, фазата на одделување-индивидуализација (со потфазите диференцијација, практикување и повторен приод, на пат кон постојаност на предметите) и конечното одделување и психолошкото раѓање на човековото дете. Непречената транзиција низ развојните фази води кон воспоставување на психолошката структура на човековото младенче, што значи дека тоа достигнува автономија и независност, т.е. станува индивидуа. За децата кои се родени со физичка попреченост, а ги зачувале своите интелектуални капацитети (т.е. кај мозочната парализа, мускулната дистрофија итн.), исполнувањето на процесот е загрозувано, бидејќи нивниот развој е заглавен во нормалната симбиотска фаза заради два вида фактори. Првата група презентира фактори за физичка попреченост (т.е. неспособност да се движи, стекнува независни искуства, и затоа-немоќ да се оддели од Предметот), додека втората група ги претставува реакциите на овој застој (т.е. претераната заштита која понатаму ги спречува обидите да се оддели од Предметот).

Адреса за сепаратите:

Симона Р. ОЖЕК

Мошкричева 34
1000 Љубљана, Словенија
e-mail: simona.ozek@guest.arnes.si

psychological and pedagogical survey**THE PROCESS OF SEPARATION AND INDIVIDUATION AS THE RISK FACTOR IN PSYCHOSOCIAL DEVELOPMENT OF PERSONS WITH PHYSICAL DISABILITIES***Simona R. OZHEK*

Centre for Education and Rehabilitation of Physically Handicapped Children and Adolescents
Kamnik, Slovenia

Abstract

The process of separation and individuation is a developmental psychological process, which takes place at various phases of child development within his first three years of life. These phases include the Normal Autistic Phase, the Normal Symbiotic Phase, the Separation-Individuation Phase (with sub-phases Differentiation, Practicing and Rapprochement, On the Way to Object Constancy) and the Final Separation and Psychological Birth of the Human Infant. Undisturbed transition through the developmental phases leads to the establishment of psychological structure in the human infant, which means that he reaches autonomy and independence, thus becoming an individual. For children which were born with physical disabilities and have their intellectual capacities preserved (i.e. in cerebral palsy, muscular dystrophy etc.), the fulfilment of this process is endangered, because their development was stuck at the Normal Symbiotic Phase due to two types of factors. The first group represents factors of physical disability (i.e. impossibility to move, obtain independent experiences and, consequently, the inability to detach from the Object), while the second group represents reactions to this hindrance (i.e. overprotection, which further thwarts attempts to detach from the Object).

Address requests for reprint to:

Simona R. OŽEK

Moškričeva 34
1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: simona.ozek@guest.arnes.si

Така, кај децата и младинците со физичка попреченост постојат повеќе нарушувања во процесите на одделување и индивидуализација отколку што ги има кај здравите луѓе, а тоа го докажува авторот на оваа статија со истражувањето што таа го направи во Словенија. Затоа, за децата и младинците со физичка попреченост процесот на развој на психолошката структура, па и нивната независност и автономија, се загрозени.

Клучни термини: процес на одделување и индивидуализација, деца и младинци со физичка попреченост, развој на психолошката структура, независност и автономија

1. Вовед

Пред десет години, кога почнав да работам како едукатор и психотерапевт со младинци кои имаа физичка попреченост, забележав интересен феномен во нивното однесување. Со ова главно мислам на нивниот начин на функционирање, кое беше евидентно во нивната пасивност и зависност, дури и кога немаше основа за тоа, со оглед на нивните физички и ментални капацитети. Младинците, кои беа со физичка попреченост од раѓање, но ги имаа зачувано своите интелектуални капацитети, се покажа дека се помалку развиени отколку што би можеле со обзир на нивните капацитети и можности. Секако дека многу фактори придонесуваат за ова, а статијата ги презентира во светлината на процесот на одделување и индивидуализација. Најмногу од сè, забележав дека младинците не поседуваа многу искуства во различни области, дека воспитувањето, образованието и третманот што ги добиваа од родителите и професионалците (лекари, физиотерапевти, наставници, едукатори и педагози) беа претерано заштитнички. Подоцна сфатив дека претераната заштита е еден од главните фактори кои го блокираат процесот на одделување и индивидуализација, и дека не можеме да влијаеме врз намалувањето на мобилноста на младите, меѓутоа можеме да влијаеме врз овие два фактора.

Consequently, for children and youths with physical disabilities there are more disturbances in the processes of separation and individuation than there are for the healthy people, and this has been proved by the author of this article in the research she has performed in Slovenia. Therefore, for children and youths with physical disabilities the process of developing a psychological structure and, consequently, their independence and autonomy, is endangered.

Index terms: the process of separation and individuation, children and youths with physical disabilities, development of psychological structure, independence and autonomy.

1. Introduction

Ten years ago, when I started working as an educator and psychotherapist with youths that have physical disability, I noticed some interesting phenomena in their behaviour. With this I mostly mean their way of functioning, which was evident in their passivity and dependence, even when there were no grounds for this with regard to their physical and mental capacities. The youths, which were physically disabled since their birth, but had their intellectual capacities preserved, appeared to be less developed than they could be due to their capacities and possibilities. Of course many factors contributed to this, and the article presents them in the light of the separation and individuation process. Most of all, I was noticing that the youths did not possess many experiences in different areas, and that the upbringing, education and treatment they received from their parents and the professionals (medical doctors, physiotherapists, teachers, educators and pedagogues) was overprotective. Later on, I realized that overprotection is one of the main factors, which hinder the process of separation and individuation, and while we cannot influence the reduced mobility of the youths, we can influence these two factors.

Отежнувањата во процесот на одделување и индивидуализација претставуваат закана за развивање на автономна и независна личност, а кај децата и младинците со физичка попреченост, овој страв е добро познат.

2. Процес на одделување и индивидуализација

Теоријата за одделувањето-индивидуализацијата на детскиот развој од Маргарет С. Малер претставува важен теоретски концепт за детскиот развој. Малер е важен претставник на теоријата за односите кај предметите и таа нагласува дека детската внатрешна структура се развива низ односи со другото значајно и преку процесот на интернализација. Оваа модерна психоаналитичка теорија го помести фокусот од интернализираниот конфликт до конфликт со другото значајно.

Малер (1) развојниот процес до третата година од животот, кога се случува таканареченото психолошко раѓање и детето станува индивидуа, го нарече *процес на одделување и индивидуализација*. Таа го презентираше како процес кој се случува низ следните фази:

- нормална аутистичка фаза, до возраст од 6 недели;
- нормална симбиотска фаза, на возраст од 6 недели до 6 месеци;
- фаза на одделување-индивидуализација, од 6 месеци до 3 години;
- конечното одделување и психолошкото раѓање.

Нормалната симбиотска фаза и фазата на одделување-индивидуализацијата се важни фази кои содржат четири потфази:

- диференцијација, возраст од 6 до 10 месеци;
- практика, возраст од 10 до 16 месеци;
- повторен приод, од 16 до 24 месеци;
- на пат кон постојаност на предметите, тригодишна возраст.

Нормалната симбиотска фаза е периодот кога детето е свесно за својата мајка (Предметот), но нема чувство на индивидуализација. Детето и мајката се едно и постои бариера меѓу нив и останатиот свет.

Hindrances in the process of separation and individuation present a threat to developing an autonomous and independent personality, and for children and youths with physical disabilities, this fear is well-founded. I present the reasons in this article.

2. The process of separation and individuation

The Separation-Individuation Theory of Child Development by Margaret S. Mahler presents an important theoretical concept of child development. Mahler is an important representative of Object Relations Theory, and she stressed that the child's inner structure develops through relations with the significant others and through the process of internalization. This modern psychoanalytical theory shifted the focus from the internalized conflict to the conflict with the significant others.

Mahler (1) called the developmental process up to the third year of life - when the so-called Psychological Birth occurs and a child becomes an individual - the Process of Separation and Individuation. She presented it as a process, which takes place through the following phases:

- Normal Autistic Phase, until 6 weeks of age
- Normal Symbiotic Phase, from 6 weeks to 6 months of age
- Separation-Individuation Phase, from 6 months to 3 years of age
- Final Separation and Psychological Birth.

The Normal Symbiotic Phase and the Separation-Individuation Phase are important phases, which comprise four sub-phases:

- Differentiation, from 6 to 10 months of age
- Practice, from 10 months to 16 months of age
- Rapprochement, from 16 to 24 months of age
- On the Way to Object Constancy, 3 years of age

The Normal Symbiotic Phase is the period when the infant is aware of his mother (the Object), but does not have a sense of individuation. The infant and the mother are one, and there is a barrier between them and the rest of the world.

Оваа фаза следи по нормалната аутистичка фаза, која прикажува халуцинирачка конфузија и потрага за рамнотежа при задоволување на потребите, а се јавува во вториот месец од животот на новороденчето. Транзицијата на детето од корисната, нормалната симбиотска фаза во фазата на диференцијација, во која детето почнува да се диференцира себе си од Предметот. Таткото прифаќа активна улога повикувајќи го детето во нормалната симбиотска фаза. По ова следи фазата на практикување, која е условена од развојот на моторниот апарат. Детето активно почнува да истражува, се оддалечува од Предметот и стекнува искуства. Во текот на процесот на истражување и експериментирање, детето се сретнува со многу опасни ситуации и бидејќи сè уште не развило чувство на постојаност на предметите (т.е. дека Предметот ќе остане достапен за него ако си замине од него за кратко), тоа постојано му се враќа на Предметот за да добие позитивна енергија, заштита и смиреност од него и за да го продолжи своето практикување и истражување. Оваа фаза се нарекува повторен приод. Во текот на практикувањето и истражувањето, реакциите на Предметот кон детето се од голема важност. Ако Предметот реагира претерано заштитнички или на премногу агресивен начин, без да понуди поддршка или смиреност, многу е веројатно да го забави развојот на детето.

„Претераната заштита, премногу честите предупредувања и индиферентноста значително го забавуваат детскиот развој во оваа област. Потоа, не треба да го занемариме прашањето какво имиџ детето формира за преостанатиот свет, како и за својот, при неговото практикување и повторниот приод. Второспомнатиот убедливо влијае врз процесот на формирањето“ (2)

По ова, развојот напредува во фазата на патот кон постојаност на предметите, во текот на која детето ја проверува постојаноста и ја зацврстува својата толеранција за загриженост заради одделувањето. Во третата година од животот, детето го стекнува нивото на постојаност на Предметот со интернализирање на неговите карактеристики и така го создава сопствениот идентитет и примарната независност.

This phase follows the Normal Autistic Phase, which shows hallucinatory confusion and searching for balance in satisfying the needs, and occurs in the second month of the infant's age. The infant transitions from the beneficial Normal Symbiotic Phase into the Differentiation phase, in which he starts to differentiate between himself and the Object. The father adopts an active role by inviting the child out of the Normal Symbiotic Phase. This is followed by the Practicing phase, which is conditioned with the development of the motoric apparatus. The infant begins to explore actively, becomes more distant from the Object and gathers experiences. During the process of exploring and experimenting, the child comes across various dangerous situations, and because he has not yet developed a sense of Object Constancy (i.e. that the Object will remain available to him if he goes away from it for a short period), he keeps coming back to the Object to receive positive energy, protection and reassurance from it in order to continue his practicing and exploring. This phase is called Rapprochement. During the period of practicing and experimenting, the reactions of the Object towards the child are of utmost importance. If the Object reacts in a overprotective or too aggressive manner, without offering support and reassurance, this is very likely to hinder the development of the child.

»Overprotection, too frequent warnings and indifference may significantly hinder the child's development in this area. In addition, we should not neglect the question of what kind of image about the rest of the world, as well as of himself, the child forms in his practicing and rapprochement. The latter decisively influences the process of identity formation.« (2)

After this, the development progresses into the On the Way to Object Constancy phase, during which the child checks for constancy and strengthens his tolerance to separation anxiety. In the third year of age, the child achieves the level of Object Constancy by internalizing his features, thus forming his own identity and primary independence.

Ако на некоја од развојните фази се појави застој од каква било причина, постои значителна можност за развој на организација на патолошка личност во детето. Забавената транзиција во нормалната симбиотска фаза предизвикува организација на психичка личност; ако транзицијата од нормалната симбиотска фаза кон фазата на одделување-индивидуализација е забавена, тоа носи организација на гранична личност; ако пречката се јави во текот на фазата на одделување-индивидуализацијата, тоа предизвикува организација на невротична личност. (2)

3. Фактори кои влијаат врз процесот на одделување-индивидуализација кај лица со физички пречки

Одовде ги презентирам карактеристиките на психолошкиот развој кај децата со физичка попреченост, како и некои развојни фактори за таквите деца, кои влијаат врз развојот на нивните психолошки структури.

3.1. Влијанието на физичката попреченост

Улогата на развојот на моторниот апарат за интегрираниот развој на една индивидуа е многу важен. Забавениот моторен развој битно придонесува за попреченост во другите области, како и за развојот на психолошката структура. Моторниот развој игра улога во воспоставување на Его-структурата, бидејќи преку интеграцијата на сетилната перцепција и влијанието врз динамиката на идентификацијата се формира. Его-структурата, од друга страна, е вградена во сетилно-моторната шема со мешање на сетилните содржини со моторното дејство (2). Затоа, сетилните и моторните дисфункции кај децата со физичка попреченост претставува многу голем фактор на ризик. Важноста на сетилната перцепција може да се види во прифаќањето на стимулансите и претставува основа за воспоставување контакт и приврзаност. Од оваа основа, се развива доверба и симбиоза, кои се битни за успешен почеток на процесот на одделување и индивидуализација. Сетилните дисфункции индиректно придонесуваат за непотполниот процес на одделување и индивидуализација

If at any of the developmental phases there occur hindrances for whatever reason, there is a significant possibility for development of a pathological personality organization in the child. A hindered transition to the Normal Symbiotic Phase causes a psychotic personality organization; if the transition from the Normal Symbiotic Phase towards the Separation-Individuation Phase is hindered, this brings about a borderline personality organisation; if the hindrance occurs during the Separation-Individuation Phase, this causes a neurotic personality organization. (2)

3. Factors which influence the process of separation and individuation in persons with physical disabilities

Hereinafter, I present the features of psychological development in children with physical disabilities, as well as some of the developmental factors for such children, which influence the development of their psychological structures.

3.1 The Influence of Physical Disability

The role of developing the motoric apparatus for integrated development of an individual is very important. A hindered motoric development substantially contributes to disabilities in other areas and, as such, also to the development of the psychological structure. The motoric development plays a role in establishing the Ego structure, for through the integration of sensory perception and affects the dynamics of the Id are formed. Ego structure, on the other hand, is built into the sensory-motoric schemes by mixing the sensory contents with the motoric action (2). Therefore, sensory and motoric malfunctions in children with physical disabilities present a very big risk factor. The importance of sensory perception can be seen in accepting stimuli and presents the basis for relating, contact and attachment. From this basis, trust and symbiosis develop, which are crucial for a successful beginning of the separation and individuation process. Sensory malfunctions indirectly contribute to the unfulfilled process of separation and individuation.

За успешен почеток на процесот на одделување и индивидуализација, моторните способности играат клучна улога во овозможувањето на детето да стане активно во независните активности, да практикува и експериментира, како и да ја развива својата независност и иницијатива. Моторните дисфункции го прават ова невозможно и доведуваат до забавен процес на одделување и индивидуализација, така, предизвикуваат развој на патолошко-психолошка структура. Покрај сетилните и моторните дисфункции, телесните атрибути се исто така важни за психолошките структури кај децата со физичка попреченост. Овие атрибути се однесуваат на физиолошките карактеристики на нервниот систем, што ги прави овие деца пречувствителни, нетрпеливи, плачливи, без константен биолошки ритам итн. (3). Процесот на одделување и индивидуализација кај децата со физичка попреченост може да биде забавен заради неспособноста на мајката, т.е. Предметот да влезе во симбиоза со детето заради неговата физичка попреченост. Ако сетилните и моторните дисфункции се комбинираат со телесните атрибути и примарните ризични фактори на средината, кои се толку важни во раниот детски развој, постои значителна можност за развој на структура на патолошка личност кај децата со физичка попреченост.

3.2. Влијанието на примарната средина

Постојат бројни видови на реакции на деца со физичка попреченост, но во оваа статија ги презентирам оние кои директно влијаат врз процесот на одделување и индивидуализација, кој е важен за развој на детската психолошка структура. Симбиозата е забавена кај детето со физичка попреченост, бидејќи во оваа фаза семејството (посебно мајката) сè уште се соочува со фактот дека нивното дете е поинакво од другите деца. Шок, конфузија, вина, страв, тага-ова се само некои од емоциите кои предизвикуваат проблеми кај мајката при покажување емоционална поврзаност со нејзиното дете, бидејќи таа сè уште е во процесот на адаптација на ситуацијата, а тоа се случува постепено. Во прилог на тоа што мајката има проблеми со своите ставови кон детето, проблемите се продлабочуваат кога детето, заради своите телесни атрибути,

For a successful beginning of the separation and individuation process, motoric abilities play a key role in enabling the child to become active in independent activities, to practice and experiment, as well as to develop his independence and initiative. Motoric malfunctions render of all of this impossible, and bring about a hindered separation and individuation process which, consequently, causes development of a pathological psychological structure. Apart from the sensory and motoric malfunctions, the constitutional attributes are also important for development of psychological structures in children with physical disabilities. These attributes are related to physiological features of the nerve system, which makes these children oversensitive, restless, and whimpering, without a constant biological rhythm, etc. (3). The process of separation and individuation in children with physical disabilities can also be hindered due to the mother's, i.e. the Object's, inability to enter into symbiosis with the child because of their physical disability. If the sensory and motoric malfunctions are combined with constitutional attributes and primary environment risk factors, which are so important in the early child development, there exists a significant possibility for development of a pathological personality structure in children with physical disabilities.

3.2 The Influence of Primary Environment

There exist numerous types of reactions to children with physical disabilities, but in this article I present those which directly influence the process of separation and individuation, which is so important for the development of the child's psychological structure. Symbiosis is hindered for the physical disabled child, because in this phase the family (particularly the mother) is still coming to terms with the fact that their child is different from the normal children. Shock, confusion, guilt, fear, sadness-these are only some of the emotions that cause problems for a mother in showing a positive emotional attachment to her child, for she is still in the process of adaptation to the situation, and this takes place gradually. In addition to the mother having problems with her attitude towards the child, the problems deepen further when the child, due to its constitutional attributes, shows similar

покажува слични проблеми во своите ставови кон мајката, правејќи таа да се чувсува дека не е доволно добра и успешна мајка-во периодот кога најмногу % треба таква поддршка од детето. Ова прави круг, а позитивната внатрешна промена и симбиозата се доведуваат во прашање. Дополнителни проблеми се предизвикани од таканаречените присилни одделувања, кога детето е отргнато од сигурноста на домот и постојаноста на Предметот заради бројни хоспитализации. Медицинските третмани го присилуваат детето на бројни контакти со туѓи лица во најчувствителниот период, во време кога му треба постојана врска само со едно лице, т.е. неговата мајка. Хоспитализациите и дополнителната загуба на мобилноста што е сврзана со нив, игра исто толку важна улога како примарната болест или состојба (4). Во текот на процесот на индивидуализација и одделување, таткото игра, исто така важна улога, бидејќи го повикува детето надвор од симбиозата за да практикува и експериментира во активности надвор од неа. Кај деца со физичка попреченост, практикувањето е забавено и таткото тешко се справува со својата улога или не може да се идентификува со неа (3). Затоа, детето останува во симбиозата и има проблеми во транзицијата низ другите фази на процесот на одделување и индивидуализација. Во прилог кон опасноста детето да одлучи да остане во симбиозата, често се случува родителите (главно заради чувството на срам и вина) да се повлечат во сопствениот свет и стануваат социјално изолирани. Овој вид адаптација на живот со дете со физичка попреченост дополнително ги влошува можностите детето да практикува, експериментира и стекнува искуства за реалниот свет. Здравјето и физичката благосостојба играат важна улога кај децата со физичка попреченост. Примарно, важно е да се обезбеди сигурност за детето, бидејќи секогаш постои страв дека нешто би можело да му се случи заради намалената мобилност. Меѓутоа, во својата претерана грижа, родителите многупати се однесуваат претерано заштитнички кон детето и во ситуации кога нема потреба. Претерано заштитничкото воспитување има специјално место во контекст на процесот на одделување и индивидуализација кај децата и младинците со физичка попреченост.

problems in his attitude towards the mother, making her feel that she is not a good enough and successful mother-in the period when she most needs to receive such reassurance from the child. This comes full circle, and a positive interchange and symbiosis become questionable. Additional problems are caused by the so-called forced separations, when the child is taken away from the safety of home and Object Constancy due to numerous hospitalizations. Medical treatments force the child into numerous contacts with foreign people in this most sensitive period, at a time when he needs a constant relationship with only one person, i.e. his mother. Hospitalizations, and additional loss of mobility that is related to them, play just as important role as the primary disease or condition (4). During the process of individuation and separation, the father plays an important role as well, for he invites the child out of symbiosis in order to practice and experiment in activities outside the symbiosis. With children with physical disabilities, the practicing is hindered and the father finds it hard to perform his role or cannot identify with it (3). Therefore, the child remains in symbiosis and has problems in transitioning through the other phases of the process of separation and individuation. In addition to the danger of the child deciding to stay in symbiosis, it frequently happens that the parents (mostly because of their feelings of shame and guilt) withdraw into their own world and become socially isolated. This kind of adaptation to living with a child with physical disabilities further worsens the possibilities for the child to practice, experiment and obtain experiences about the real world. Health and physical well-being play an important role for children with physical disabilities. Primarily, it is important to provide safety for the child, for there always exists fear that something might happen to him because of his reduced mobility. However, in their exaggerated care, the parents many times overprotect the child in situations when this is not necessary. Overprotective upbringing has a special place within the context of the process of separation and individuation for children and youths with physical disabilities.

Бројни автори утврдија дека децата и младинците со физичка попреченост имаат тенденција да бидат претерано повеќе заштитени од здравите деца и младинци. (5, 6, 7)

4. Заклучок

Во Словенија постои едно истражување (7), кое се однесува на развојот на психолошката структура кај децата и младинците со физичка попреченост. Ова независно истражување беше презентирано во рамките на магистерска теза и потврди дека процесот на одделување и индивидуализација кај децата и младинците со физичка попреченост е позабавен отколку кај здравите деца и младинци. Овде нема да презентираме резултати од истражувањето во детали, но може да претпоставиме од тоа што беше презентирано дека развојот на независноста и автономијата е загрозен кај децата и младинците со физичка попреченост и дека директно влијае врз психосоцијалните тешкотии кои можат да се видат кај децата и младинците со физичка попреченост. Затоа е потребно да им се посвети специјално внимание на децата и младинците со физичка попреченост на сите нивоа на образованието и воспитувањето. Ова е посебно важно бидејќи физичката попреченост индиректно (влијанието на примарните реакции од средината) и директно (влијанието на самата пречка) влијае врз психолошкиот развој на една индивидуа. Со разбирање на ризик-факторите и со настојување тие да се намалат, можеме да ги намалиме штетните ефекти врз психосоцијалниот развој кај децата и младинците со физичка попреченост, па така да се поддржи развојот на нивната автономија.

Numerous authors have found that children and youths with physical disabilities tend to be more overprotected from the healthy children and youths. (5, 6, 7)

4. Conclusion

In Slovenia, there exists a research (7), which refers to the development of psychological structure in children and youths with physical disabilities. This independent research was performed within the framework of a Master Thesis, and it confirmed that the process of separation and individuation in children and youths with physical disabilities is more hindered than in healthy children and youths. Herewith we will not present the results of the research in details, but we can assume from what was presented that the development of independence and autonomy is endangered in children and youths with physical disabilities, and that it directly influences the psychosocial difficulties which can be seen in children and youths with physical disabilities. Therefore, it is necessary to pay special attention on all levels to education and upbringing of children and youths with physical disabilities if we want to decrease the negative influences on the process of separation and individuation. This is particularly important because physical disability both indirectly (the influence of primary environment reactions) and directly (the influence of the hindrance itself) influence the psychological development of an individual. By understanding the risk factors and striving for their reduction, we can reduce the harmful effects on the psychosocial development of children and youths with physical disabilities and, consequently, support the development of their autonomy.

Литература / References

1. Mahler M, Pine F, Bergman A. The Psychological Birth of Human Infant. London: Hutchinson, 1975:41.
2. Praper P. Razvojna analitična psihoterapija. (*Developmental Analytic Psychotherapy*). Ljubljana: Institute for Clinical Psychology, 1999:153.
3. Peljhan M. Telesna prizadetost kot rizični dejavnik psihosocialnega razvoja v najzgodnejšem obdobju. (*Physical Disability as the Risk Factor of Psychosocial Development in Early Childhood*). Kamnik: Zavod za usposabljanje invalidne mladine Kamnik (*Centre for Education and Rehabilitation of Physically Handicapped Children and Adolescents Kamnik*, internal literature), 2002:10.
4. Neuman Z. Psihologija telesno prizadetih. (*Psychology of the Physically Disabled*). Ljubljana: Faculty of Arts. Pedagoško znanstvena enota za psihologijo (*Psychology Pedagogic Research Unit*), 1976:56.
5. Thomasgard M, Metz P. Parental Overprotection and Its Relation to Perceived Child Vulnerability. *American Journal of Orthopsychiatry*, Albany, 1997; 67 (2): 330–335.
6. Holmbeck N G, Johnson Z, Willis K L, McKernon W, Rose B, Erklin S, Kemper T. Observed and Perceived Parental Overprotection in Relation to Psychosocial Adjustment in Preadolescents With a Physical Disability. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Arlington, 2002: 70 (1): 96–110.
7. Ožek R. S. Razvojni proces separacije in individualizacije pri gibalno oviranih osebah. (The Process of Separation and Individuation in Persons with Physical Disabilities) (Master Thesis) University of Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Psychology, 2004:86.

ПРАЗНА СТРАНИЦА БР. 42